

Gezond Gelderland

D66

D66 krijgt het voor elkaar

Inhoud

Inhoud	2
1. Gezond Gelderland!	3
2. Klimaat.....	4
2.1 Klimaat algemeen	4
2.2 Energiebesparing	6
2.3 Duurzame energie opwekken	7
2.4 Natuur.....	8
2.5 Water.....	10
2.6 Wonen en stedelijk landschap	13
3. Economie.....	14
3.1 Economie algemeen	14
3.2 Circulaire economie.....	15
3.3 Onderwijs – Arbeidsmarkt	16
3.4 Bedrijventerreinen	17
3.5 Op weg naar kringlooplandbouw	18
3.6 Vrijetijdseconomie	21
4. Cultuur, Onderwijs & Sport.....	22
4.1 Cultuur.....	22
4.2 Cultureel erfgoed	23
4.3 Onderwijs.....	23
4.4 Sport	25
5. Mobiliteit.....	27
5.1 Algemeen	27
5.2 Openbaar vervoer, transport en spoorcorridor	28
5.3 Fietsen.....	29
5.4 Wandelen.....	30
5.5 Wegen en fietspaden.....	30
5.6 Omarmen en stimuleren van nieuwe technologieën	31
6. Bestuur	33
6.1 Algemeen bestuur	33
6.2 Omgevingswet	34
7. Financiën	35

1. Gezond Gelderland!

D66 wil dat iedereen, waar dan ook, zich op haar of zijn manier kan ontwikkelen. Wij realiseren ons dat onze vrijheid begrensd is door de vrijheid van anderen. Wij voelen ons verantwoordelijk voor anderen die niet in staat zijn om op eigen kracht gebruik te maken van die vrijheid tot zelfontplooiing.

Dat noemen wij: *vrijheid in verbondenheid*. Wat ons drijft, is het voor iedereen mogelijk maken om zich te ontwikkelen, om mee te doen. We willen een samenleving die kansengelijkheid biedt aan iedereen, ongeacht afkomst, ras of seksuele geaardheid. Want alleen zo'n samenleving mag zich gezond en toekomstbestendig noemen. Een gezond Gelderland betekent ook een rookvrij Gelderland. D66 streeft naar een rookvrije generatie waarbij kinderen leven en opgroeien in een rookvrije omgeving.

D66 is een optimistische partij: wij zien altijd kansen. De klimaatopgave vormt voor D66 de grootste uitdaging van dit moment. Tegelijkertijd biedt deze opgave juist kansen. Om onderwerpen toekomstbestendig aan te pakken en opnieuw te organiseren: op een gezonde manier!

De overgang naar een toekomstbestendige samenleving, waarin we met z'n allen gezond en gelukkig kunnen zijn, vormt de centrale opgave voor de komende jaren.

De opgave om tot een gezonde, toekomstbestendige samenleving te komen strekt zich uit over alle beleidsterreinen. Het raakt *klimaat en natuur*, omdat we ons landschap nodig hebben voor energieopwekking, waterberging en waterbeschikbaarheid. Dat vraagt om robuuste, diverse en gezonde natuur. In een groene omgeving functioneren mensen ook beter: we voelen ons rustiger, zijn gezonder, zowel fysiek als mentaal.

De opgave raakt ook de *economie*, in al zijn facetten. Voor een gezonde, toekomstbestendige samenleving is een overgang naar een circulaire economie nodig. Met een duurzame inrichting van bedrijventerreinen bijvoorbeeld. Daarnaast heeft onze natuur en hebben onze boeren een gezond landbouwsysteem nodig: de overgang naar kringlooplandbouw.

Natuurlijk raakt de opgave ook *mobiliteit*: vaker de fiets – al dan niet in combinatie met openbaar vervoer – en minder vaak de auto. En waar we gemotoriseerd vervoer toch nodig hebben: vervoersvormen die vrij zijn van uitstoot en die zorgen voor een betere luchtkwaliteit en minder geluidsoverlast.

De overgang naar een toekomstbestendige samenleving vraagt om een open houding. Open voor innovatie, open voor nieuwe ideeën en ook open richting Europa en de rest van de wereld. Er liggen heel veel kansen voor een zelfbewuste provincie die zich realiseert dat ze – als onderdeel van Oost-Nederland – een stevige rol kan spelen in Europa.

D66 werkt aan een Gezond Gelderland. Doet u mee?

2. Klimaat

2.1 Klimaat algemeen

Opgave

D66 wil uiteraard de klimaatdoelstellingen van Parijs halen: 100% minder CO₂ in 2050 ten opzichte van 1990 en 55% minder CO₂ in 2030. Dat geldt voor (semi-)overheden, bedrijfsleven, kennisinstellingen en de inwoners van Gelderland. D66 wil dat de provincie streeft naar een organisatie die klimaatneutraal is in 2025. Bij nieuwe aanbestedingen en uitgifte van concessies moet de provincie daar op inzetten. Het verduurzamen van onze energievoorziening betekent een transitie naar een nieuwe energiehuishouding. Ook in Gelderland zal de energietransitie steeds zichtbaarder worden. Het is onze uitdaging om dat vorm te geven op een Gelderse schaal en manier.

Wat betekent dit?

De provincie speelt wat D66 betreft vooral een verbindende en aanjagende rol. We willen duurzame investeringen mogelijk maken, bijvoorbeeld door het stimuleren van technieken voor het hergebruik van grondstoffen. D66 wil dat gemeenten ook bijdragen aan de realisatie van de klimaatambities en energietransitie, onder meer door met elkaar in regionaal verband schaalgrootte en synergievoordelen te realiseren.

Goed voorbeeld

Een mooi voorbeeld van samenwerking tussen bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheden is het Gelderse Energieakkoord (GEA). Dit is een samenwerkingsverband van 200 organisaties die onder het motto ‘samen voor ons klimaat’ werken aan klimaatdoelstellingen. Het GEA stimuleert en versnelt de energietransitie. De spreuk “alleen ga je weliswaar soms sneller, maar door samen te werken kom je veel verder” staat hierbij centraal.

D66 wil

- **Meer NUON-gelden inzetten voor de klimaatopgave**

D66 vindt het logisch dat we de NUON-gelden voor een aanzienlijk deel besteden aan de klimaatopgave. De provincie heeft immers de winsten van fossiele energieopwekking via de NUON-gelden ontvangen. Dan moeten we die nu ook inzetten voor het bestrijden van de ernstige gevolgen daarvan.

- **De energietransitie ondersteunen**

De energietransitie (en de warmtetransitie) is een complexe opgave. Alleen als overheid, onderwijs, ondernemers en inwoners samenwerken, lukt het om die opgave te overwinnen. D66 wil ondersteunen door:

- bij te dragen aan (praktische) kennisontwikkeling die nodig is om alternatieve duurzame energiebronnen zoals aardwarmte, waterstroming en energiewinning uit oppervlaktewater en duurzame opslag van energie verder te ontwikkelen;
- de provincie gemeenten, ontwikkelaars en inwoners te laten stimuleren om samen zonnevelden en windmolens aan te leggen. Door alle partijen aan tafel te krijgen kan de provincie de energietransitie versnellen;
- alle omwonenden de kans te geven om mee te doen en te profiteren van de opbrengsten. De kosten mogen we niet afwachten op groepen die deze lasten het moeilijkst kunnen dragen;
- in te zetten op grootschalige energieopwekking langs snel-, spoor- en waterwegen;
- de provincie gemeenten te laten ondersteunen met het maken van warmteplannen om zo wijken aardgasvrij te maken;
- waar het zinvol is om warmtenetten te realiseren, de provincie een rol te geven in de samenwerking tussen (regionale) partijen door de inzet van kennis en capaciteit. Alleen zo worden de aanwezige duurzame (rest)warmtebronnen optimaal benut.

- **Verregaande verantwoordelijkheid voor de regio's**

Wij verwachten dat gemeenten – eventueel in regionaal verband – een verregaande verantwoordelijkheid nemen in de grote opgave die voor ons ligt. D66 wil dat er aandacht is en blijft voor de maatschappelijke acceptatie van klimaatambities. Zo nodig pakt de provincie Gelderland strak de regie. Dit voorkomt vertraging in de uitvoering ervan.
- **Schaalvoordelen onderzoeken**

D66 wil dat de provincie onderzoekt wat de schaalvoordelen zijn als overheden gezamenlijk vastgoed en eigendommen beschikbaar stellen voor het opwekken van duurzame energie. Denk hierbij aan geluidsmuren met geïntegreerde zonnepanelen langs wegen en zonnepanelen op overheidsgebouwen. D66 staat open voor alle goede ideeën.
- **Hoogwaardige ruimtelijke inpassing**

Binnen het Gelders Natuur Netwerk (GNN) en de Groene Ontwikkelzone (GO) zien wij in principe geen ruimte voor de inzet van wind- en zonprojecten. Daarbuiten, zo'n 60% van Gelderland, willen we afspraken op hoofdlijnen. De ruimtelijke inpassing van wind- en zonneparken is altijd maatwerk. Wel zijn uitgangspunten nodig die ruimte laten voor dat maatwerk.
- **De provincie geeft het goede voorbeeld**

Al het provinciaal vastgoed, alle gronden en alle aanbestedingen voor eigen gebruik zijn klimaatneutraal in 2025. D66 vindt dat, voor zover mogelijk, al het eigen provinciale vastgoed moet zijn voorzien van zonnepanelen, zowel voor eigen gebruik als voor postcoderoosprojecten.

- **Voor iedere school een groen schoolplein**

Groene scholen zijn goed in het kader van klimaatadaptatie. Op een groen schoolplein blijft het koeler en kan het water snel weg. Een groen schoolplein is een ideale omgeving om kinderen al vroeg te leren over de natuur. Bovendien is uit wetenschappelijk onderzoek gebleken dat mensen beter functioneren – en kinderen dus beter leren – in een groene omgeving. Scholen die door de aanleg van een moestuin de kinderen al vroeg in aanraking brengen met de herkomst van ons voedsel verdienen ook ondersteuning.

2.2 Energiebesparing

De opgave

We verbruiken in Gelderland te veel energie. Energiebesparing is daarom een essentieel onderdeel van de energietransitie. Wat niet wordt verbruikt, hoeft niet te worden opgewekt. En wat je niet verbruikt, hoef je ook niet te betalen.

Wat betekent dit?

D66 gaat ervan uit dat alle nieuwbouw voldoet aan verregaande duurzaamheidseisen. Voor de opgave in de bestaande bouw zijn primair de gemeenten aan zet om afspraken met woningcorporaties te maken en de particuliere (huur)sector te laten verduurzamen.

D66 wil

- **Bedrijven aanspreken op energiebesparing**

Ook bedrijven moeten energie besparen en verduurzamen. Wat D66 betreft spreken de provincie en gemeenten bedrijven hier op aan.

- **Energieneutrale bedrijventerreinen: zie paragraaf economie**

- **Educatie over energiebesparing voor iedereen**

- **Energieloketten steunen**

D66 is voor het blijvend steunen van regionale energieloketten en energiecorporaties. Zij spelen een cruciale rol in de begeleiding van inwoners naar een duurzamer huishouden.

2.3 Duurzame energie opwekken

Opgave

Hoewel we fors inzetten op energiebesparing, zullen we ook moeten inzetten op de duurzame opwekking van energie uit verschillende bronnen. Denk aan wind en zon, maar ook aan aardwarmte en waterkracht. Het plaatsen van zonnevelden of windmolens heeft impact op ons landschap en leidt soms tot heftige discussies. Daar is D66 niet blind voor.

Wat betekent dit?

D66 wil dat de omgeving actief betrokken wordt en dat alle inwoners kunnen deelnemen aan duurzame energieprojecten. Bijvoorbeeld door de vorming van (particuliere) energiecoöperaties. Stroomverbruik of financiële draagkracht moet geen beletsel zijn. Particuliere coöperaties kunnen samenwerken, *best practises* delen of clusters vormen. Een geclusterde aanpak betekent relatief grote wind- en/of zonneparken. Dit gaat fragmentatie in het landschap tegen en beperkt de impact op het landschap tot specifiek aangewezen gebieden. Grottere projecten dragen bovendien meer bij aan het halen van de duurzaamheidsdoelstellingen en zijn rendabeler.

D66 vindt het daarnaast belangrijk dat in de provincie meer duurzame energieprojecten op gang komen. Mogelijke struikelblokken willen we aanpakken. We denken daarbij zeker ook aan ruimere financieringsmogelijkheden. Er bestaan nu te weinig mogelijkheden tussen subsidie geven en een lening aanbieden onder zeer strenge voorwaarden. Een garantstelling biedt een realistische en effectieve tussenweg. In de huidige situatie moeten zogeheten revolverende fondsen van maatschappelijke partners van de provincie Gelderland bovendien vaak volledig revolverend zijn. Als deze fondsen ingezet mogen worden ook als ze niet 100% revolverend zijn, dan neemt het fonds op lange termijn in kapitaal weliswaar langzaam iets af, maar daar staat de realisering van zeer groot maatschappelijk rendement tegenover.

D66 wil

- **Versnelling Gelders Energie Akkoord (GEA) door publiek-private contractering**

D66 wil de uitvoering van de voorstellen vanuit het GEA fors versnellen. Dat kan door aan het GEA een uitvoeringsorganisatie te koppelen in een zogenaamde publiek – private samenwerking. D66 wil dat de GEA partners de uitvoering van de voorstellen via deze organisatie contractueel vastleggen. Uitgangspunt hierbij is dat deze uitvoeringsorganisatie werkt binnen de kaders die Provinciale Staten meegeven.

- **Zon:**

- D66 wil al het dakopervlak in dorp, stad en in het buitengebied optimaal benutten voor energieopwekking;

- D66 ziet mogelijkheden voor zonnepanelen langs infrastructuur en bebouwing zoals snelwegen, provinciale wegen, waterwegen, bedrijventerreinen en bij havens;
- D66 biedt ruimte aan zonneakkers als die landschappelijk zijn ingepast. Bij voorkeur worden dergelijke akkers ook ingezet voor andere doelen, bijvoorbeeld versterking van biodiversiteit. D66 staat open voor zonneakkers op water.

- **Wind:**

- D66 is groot voorstander van het inzetten van windmolens gezien de grote energieproductie ervan. Versnippering van molens wil D66 zoveel mogelijk voorkomen. Liever een lijnpositie en grootschalige parken dan her en der losse windturbines;
- D66 ziet mogelijkheden voor windmolens langs infrastructuur en bebouwing zoals snelwegen, provinciale wegen, waterwegen, bedrijventerreinen en bij havens.

- **Ondergrondse energiewinning:**

- D66 vindt het belangrijk om zorgvuldig te kijken naar het gebruik van de ondergrond. We willen voorkomen dat de verschillende gebruiksfuncties (zoals aardwarmte, restwarmte, koude-warmte opslag, delfstoffenwinning en grondwaterwinning) elkaar negatief beïnvloeden;
- D66 is tegen winning van schaliegas en is huiverig voor CO₂-opslag in de Gelderse bodem;
- D66 vindt warmte-koudeopslag (WKO) een goede manier voor het verwarmen en koelen van gebouwen met een warmte- en een koudevraag. D66 wil het gebruik van deze WKO's verder stimuleren door bijvoorbeeld geen leges te heffen bij de vergunningverlening ervan. D66 heeft liever een paar grote WKO's in een gebied in plaats van vele kleine, omdat dit zorgt voor een lager energetisch rendement;
- D66 ziet kansen voor aardwarmte en wil daarom verder investeren in aardwarmte in Gelderland.

2.4 Natuur

De opgave

Natuur is niet alleen mooi, maar ook nuttig en voorwaardelijk voor het functioneren en het welzijn van onze samenleving. Natuur en biodiversiteit staan echter sterk onder druk door klimaatverandering en intensief gebruik van onze grond ten behoeve van landbouw, economie, wonen en mobiliteit. D66 vindt dat dit anders moet én kan.

Wat betekent dit

Natuur levert voedsel, energie, frisse lucht en schoon water. Natuur helpt het klimaat door hittestress te verminderen en wateroverlast tegen te gaan. Ze helpt de economie door toerisme en omdat bedrijven zich graag vestigen in een groene

omgeving. Onze natuur is de basis van ons bestaan en onze welvaart: die basis moeten we koesteren.

D66 wil

- **Voltooiing Gelders Natuurnetwerk (GNN) en Groene Ontwikkelzone (GO) in 2025**

D66 staat voor sterke en robuuste natuurgebieden en vindt dat het Gelders Natuurnetwerk (GNN) en de Groene Ontwikkelzone (GO) in 2025 voltooid moeten zijn. Behoud en ontwikkeling van de natuur en haar waarden staat daarbij op de eerste plaats.

- **Natuurgebieden verbinden**

De natuurgebieden moeten over provincie- en landsgrenzen heen worden verbonden, bijvoorbeeld de verbinding van de Veluwe met de provincies Utrecht en Overijssel. Hierover treedt de provincie wat D66 betreft actief in overleg met buurprovincies.

- **Zorgvuldig omgaan met fauna**

Het is nodig om wild te beschermen en te beheren. Daarnaast mag wild benut worden voor consumptie. Een brede maatschappelijke vertegenwoordiging in de Faunabeheereenheid is van belang voor gedragen faunabeheerplannen. Alle partijen moeten meewerken aan uitvoering van deze plannen.

- **Zorgvuldig omgaan met insecten**

Insecten verdwijnen in rap tempo, ook in Gelderland. Dit is problematisch, want insecten vormen een essentiële schakel in de natuurlijke voedselketen en de landbouw. D66 wil het natuurlijke leefgebied van insecten, bijvoorbeeld rondom landbouwgrond, in woonwijken en langs wegen, zoveel mogelijk behouden en uitbreiden.

- **Vernattingsprojecten in natuurgebieden stimuleren**

D66 is voor het stimuleren van vernattingsprojecten in natuurgebieden. Samen met waterschappen, gemeenten en inwoners pakken we verdroging aan. Ook is D66 voor een herijking van het grondwateronttrekkingsbeleid.

- **Natuurgebieden zoneren**

D66 wil graag natuurgebieden zoneren om verstoring van kwetsbare natuur- en stillegebieden te voorkomen. D66 is voor het beschermen van akker- en weidevogels.

- **Educatie en vrijwilligerscommunities verder uitbouwen**

D66 vindt natuur- en klimaateducatie voor kinderen en volwassenen belangrijk. Dit om bewustwording van het nut en de schoonheid van de natuur te stimuleren en om betrokkenheid te creëren. Daarnaast vindt D66 vrijwilligers die zich inzetten voor natuur en landschap onmisbaar. Ze ontwikkelen en beheren het landschap, ze inventariseren de natuur en laten jong en oud de natuur beleven. D66 wil fors inzetten op educatie en vrijwilligerscommunities.

- **Natuurbeheerders belonen**

Gelderse groene organisaties en terreineigenaren stellen hun terreinen open voor publiek. Zo kunnen wij genieten van het groene erfgoed en pikken lokale ondernemers een graantje mee. De organisaties die terreinen zoals landgoederen beheren, maar ook agrarische natuurbeheerders, moeten daarvoor beloond worden.

2.5 Water

De opgave

Gelderland vormt een belangrijke poort in de Nederlandse delta. Het Gelderse rivierengebied vervult meerdere functies voor de binnenvaart, natuur, land- en tuinbouw, drinkwaterwinning, recreatie en grondstoffenwinning.

Klimaatverandering leidt tot grotere variatie in neerslag in Nederland en Europa. Dit leidt tot extremen in waterstanden van onze rivieren, meren, sloten en beken.

Wat betekent dit?

De provincie heeft de wettelijke taak om samen met de waterschappen de waterkwaliteit, -kwantiteit en -veiligheid te waarborgen. De provincie heeft bijvoorbeeld bevoegdheden met betrekking tot dijkversterkingen en rivierverruimingen, het vaststellen van risiconormen voor wateroverlast, het onttrekken van grondwater en het aanwijzen van natuurwaarden aan watergangen.

D66 wil

- **Omgaan met het veranderende klimaat**

Klimaatadaptatie – de omgang met hittestress, watertekorten en wateroverschotten in het stedelijke gebied – is wat D66 betreft een taak van gemeenten en waterschappen. Voor opgaven met betrekking tot waterveiligheid, biodiversiteit en watertekorten en -overschotten in het landelijke gebied, ziet D66 een meer prominente rol voor de provincie, samen met de gemeenten, waterschappen en de Rijksoverheid.

- **Noodzakelijke ingrepen in goed overleg**

Noodzakelijke ingrepen die het gehele watersysteem ontlasten en de waterveiligheid borgen kunnen een grote fysieke, maar ook emotionele impact hebben op een specifiek gebied. D66 vindt het belangrijk dat dergelijke ingrepen in samenwerking met de regionale overheden als gemeenten en waterschap(pen) en haar inwoners plaatsvinden.

- **Kansen benutten om aan te passen aan klimaatverandering**

De klimaatverandering zal ons de komende decennia bezighouden. In de natuur liggen veel onbenutte kansen om ons aan te passen aan klimaatverandering. Zo kunnen buffers extreme neerslag opvangen. Door deze buffers te benutten voor bijvoorbeeld recreatie kunnen meerdere

doelen worden behaald. Een mooi voorbeeld hiervan is het Rivierklimaatpark IJsselpoort.

- **Herwaardering van de maatschappelijke en ecologische waarde van water**
Grondwater is de belangrijkste drinkwaterbron van Gelderland. Dit is kostbaar fossiel water waarvan slechts een fractie als drinkwater wordt gebruikt. Tegelijkertijd lijden de huidige natuurgebieden vaak onder verdroging, waardoor hun biodiversiteit afneemt. D66 vindt dat er een herwaardering moet komen van de maatschappelijke en ecologische waarde van water. We willen onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om in de toekomst grootschalig oppervlaktewater in te zetten als drinkwaterbron. Dit onderzoek moet leiden tot een nieuw grondwateronttrekking-, lozingen- en omgevingsbeleid.
- **Iedere Gelderlander heeft schoon en veilig zwemwater in de buurt**
In steeds meer gemeenten sluit het openluchtbad en steeds vaker raken zwemplassen besmet door blauwalg als gevolg van het veranderende klimaat. De provincie moet meer plassen aanwijzen als zwemplaats en zich inzetten om de kwaliteit van het water in deze plassen op peil te houden.

2.6 Landschap

De opgave

Het prachtige Gelderse landschap is geleidelijk ontstaan. Het is het resultaat van eeuwenlang inpolderen, ophogen, afgraven, beplanten, verkavelen, begrazen en overstromen. Hoewel verandering hoort bij een landschap, gaat de verandering nu sneller dan ooit en dreigt er versnippering op te treden. Dit terwijl planten en dieren een groenblauwe dooradering van het landschap hard nodig hebben en mensen fraaie landschappen enorm waarderen.

Wat betekent dit?

D66 streeft ernaar de landschappelijke, cultuurhistorische en natuurlijke kwaliteiten te behouden, duurzaam te beheren en te versterken. Wij zijn voor een gebiedsgerichte aanpak van landschapsbeheer en onderhoud, voor interactie met de inwoners en maatschappelijke organisaties en vormen van publiek-private samenwerking. Wat D66 betreft is provinciale ambitie en regie nodig om enerzijds de kernkwaliteiten van het landschap te borgen en anderzijds tegemoet te komen aan hedendaagse opgaven zoals de energietransitie.

D66 wil

- **Duurzame energielandschappen**

D66 wil met ontwerpvoorbereelden voor inpassing van wind- en zoninitiatieven anderen inspireren om te komen tot duurzame ‘energielandschappen’.

- **Vrijwilligers uitdagen mee te beheren en onderhouden**

D66 wil ondernemers en inwoners uitdagen om ook niet beschermd houtwallen, heggen, singels, akkerranden, poelen, schoolpleinen, hoogstamboomgaarden en bermen te beheren en te onderhouden. Dit levert niet alleen een fraai landschap op, maar draagt ook bij aan biodiversiteit en sociale cohesie. D66 wil dat de provincie hierover actief met de gemeenten in gesprek treedt.

- **Meerjarige vergoedingen**

Ook particuliere eigenaren en de natuur- en landschapsorganisaties werken al jaren aan herstel van landschap en landgoederen in Gelderland. Dit blijft D66 waarderen en ondersteunen. D66 staat open voor meerjarige vergoedingen voor een langere termijn dan de standaard zes jaar.

- **Landschap heeft een vaste plaats in besluitvorming**

D66 vertrouwt erop dat alle overheden het belang van ruimtelijke kwaliteit onderkennen en rekening ermee houden in hun omgevingsplannen. Bij ruimtelijke plannen van de provincie neemt wat D66 betreft het landschap een vaste plaats in bij de besluitvorming.

2.6 Wonen en stedelijk landschap

De opgave

Een passende en toekomstbestendige woning voor alle doelgroepen in compacte, bereikbare en leefbare steden en dorpen. Dat is waar D66 naar streeft. Daarmee zorgen we er ook voor dat we ons buitengebied voor functies zoals natuurontwikkeling en landbouw kunnen blijven inzetten.

Wat betekent dit?

Dit betekent vooral dat gemeenten moeten blijven inzetten op bouwen naar behoefte en op verduurzaming van de woningvoorraad. In sommige gevallen zullen dorpen en steden deels geherstructureerd moeten worden, zal het voorzieningenniveau op orde moeten worden gebracht en zullen bestemmingen van bijvoorbeeld kantoren veranderen naar wonen.

D66 wil

- **Minder sturing van de provincie**

D66 vindt dat de regio's de woonagenda's moeten opstellen; zij zijn daar zelf verantwoordelijk voor. De provincie kan ondersteunen (kennis, denkkracht, personeel) en inspireren richting de gemeenten en richting de markt. De provincie blijft daarnaast de monitoring uitvoeren en grijpt in bij excessen.

- **Compacte en leefbare steden en dorpen**

D66 ziet graag compacte steden en dorpen, zodat we ons buitengebied voor andere functies zoals natuurontwikkeling en landbouw kunnen blijven inzetten. De Ladder Duurzame Verstedelijking is hierin het leidende principe, ook in het landelijk gebied. De provincie kan een rol vervullen om te helpen moeizame binnenstedelijke ontwikkeling vlot te trekken. Door te kiezen voor wonen binnen de bebouwde kom kiest D66 voor kernen met draagvlak voor voorzieningen. Hierdoor blijven Gelderse steden en dorpen aantrekkelijk en leefbaar.

3. Economie

3.1 Economie algemeen

De opgave

D66 ziet als belangrijkste economische opgave de overgang naar een toekomstbestendige economie. Dus: een economie die rekening houdt met *People, Planet en Profit*.

Wat betekent dit?

De overgang naar een toekomstbestendige economie vraagt om bewuste keuzes.

- Het stimuleren van een circulaire economie
- Het optimaal benutten van bedrijventerreinen
- Kiezen voor kringlooplandbouw
- Kiezen voor kansrijke sectoren (maakindustrie, health, food)

D66 wil

- **Kiezen voor kansrijke sectoren**

Bedrijvigheid groeit vooral in kansrijke sectoren, zogenaamde clusters. In onze provincie gaat het dan om health (gekoppeld aan de Radboud Universiteit) en food (gekoppeld aan Wageningen Universiteit en Food Valley). Deze sectoren hebben veel raakvlakken: ze kunnen elkaar versterken en aanvullen. Onze inzet is dus zeker ook gericht op zogeheten crossovers tussen food en health.

- **Internationale uitstraling maakindustrie versterken**

Samen met Twente vormt Oost-Gelderland één van de belangrijkste regio's voor de maakindustrie in Nederland. Deze is nu al sterk verweven met Duitsland. D66 wil de Gelderse maakindustrie ook internationaal verder op de kaart zetten.

- **Inzetten op innovatie**

Door te kiezen voor bovenstaande kansrijke sectoren versterken we de innovatiekracht van onze provincie, juist in verbinding met ons hoogwaardige onderwijs. Deze innovatie is nodig in de omslag naar een circulaire economie. Daarnaast geeft deze keuze (specialisatie) een herkenbaar profiel aan Oost-Nederland. Dit versterkt de economische positie van Gelderland nationaal en internationaal, waarmee Europese subsidies beter toegankelijk worden.

- **Versterking industrieel mkb**

Het industrieel mkb in Gelderland draait mee in de 'eredivisie' en is een onmisbare banenmotor. Verbetering van de industriële werkgelegenheid in

Gelderland moet nadrukkelijk ook door het industrieel mkb worden gedragen. D66 wil de komende periode gebruiken om de mkb-bedrijven in Gelderland te helpen met het verbeteren van hun positie.

- **Leeragenda stimuleren**

We willen de lerende economie stimuleren door in te zetten op een leven lang ontwikkelen. Dus niet alleen voor scholieren en studenten, maar voor de hele beroepsbevolking.

- **Herwaardering van vakmanschap**

D66 wil dat er meer aandacht komt voor de grote groep praktisch opgeleide medewerkers, zodat zij hun vakmanschap verder blijven ontwikkelen. Gelijkwaardige samenwerking tussen ondernemers, maatschappelijke organisaties, onderwijs, inwoners en overheid is daarbij het uitgangspunt.

3.2 Circulaire economie

De opgave

Onze economie is nog teveel ingericht volgens een model waarbij grondstoffen worden gewonnen, eenmalig worden gebruikt en als afval terugkeren in de natuur. Dat is niet alleen onhoudbaar – de bronnen raken eens uitgeput en de vervuiling hoopt zich op – maar ook een onnodig kostbare en weinig creatieve manier van het omgaan met producten. Een circulaire economie biedt een houdbarder model. Het voorkomt uitputting van de aarde en gaat verspilling tegen. D66 vindt dat er een maatschappelijke opgave ligt om de barrières voor een circulaire economie te slechten. Dat vraagt een inspanning van mensen zelf, van mensen onderling en van de overheid.

Wat betekent dit?

D66 kiest vol overtuiging voor een circulaire economie. Die komt er echter niet vanzelf. Het doorbreken van bestaande patronen vraagt om politieke moed. We zien kansen voor onze provincie om vol in te zetten op het circulair maken van de economie. Het duurzamer omgaan met grondstoffen hoeft de economie niet te bijten. Sterker nog, wanneer Gelderse bedrijven voorop lopen, komt dit hun concurrentiepositie juist ten goede.

D66 wil

- **Kijk naar goede voorbeelden in binnen- en buitenland**

Overal ter wereld zijn mensen bezig met de omslag naar een circulaire economie. D66 wil uiteraard gebruikmaken van goede voorbeelden uit binnen- en buitenland voor zover die in Gelderland toepasbaar zijn.

- **De provincie geeft het goede voorbeeld**

D66 gaat uit van een overheid die het goede voorbeeld geeft. Dus: eigen inkoop op basis van de principes van circulaire economie.

- **Hergebruik, recycling en upcycling toepassen in contracten met afvalverwerkers**
D66 is geen voorstander van verbranding of export van afval. Het moet makkelijker en goedkoper worden om afval te hergebruiken. Naast compostering van gft wil D66 vooral inzetten op het verkleinen van afvalstromen en het hergebruiken van afval in plaats van verbranden of exporteren. Een middel dat hiervoor ingezet kan worden is een zogenaamde grondstoffenrotonde.

Goed voorbeeld

In de Achterhoek is een aanpak ontstaan waarin de overheid het voortouw neemt. Bij de training van haar eigen inkopers worden bedrijven en maatschappelijke organisaties uitgenodigd hun inkopers mee te laten doen. Zonder ingewikkelde regels en beleidsnota's ontstaat zo een olievlek, een groeiende groep organisaties die inkoopt volgens circulaire principes. De verwachting is dat daarmee zoveel vraag ontstaat, dat het aanbod gaat meebewegen.

3.3 Onderwijs – Arbeidsmarkt

De opgave

Technologie ontwikkelt zich razendsnel. De beroepen die een groot deel van de huidige scholieren straks uitoefenen, bestaan nu nog niet. Scholieren en medewerkers moeten zich realiseren dat ze zich moeten blijven ontwikkelen.

Wat betekent dit?

De realisatie dat mensen zich moeten blijven ontwikkelen, vraagt om een andere instelling van iedereen. En het vraagt om structurele samenwerking tussen onderwijsinstellingen en bedrijven.

D66 wil

- **Onderwijs en arbeidsmarkt beter aan laten sluiten**
Via onderwijs bieden wij al onze inwoners perspectief. Dit doen we door goede aansluiting tussen onderwijs en de arbeidsmarkt. Onderwijs en arbeidsmarkt volgen niet hetzelfde tempo. Er moet gezocht worden naar een andere manier om het onderwijs in te richten zodat scholen sneller kunnen anticiperen op de vraag uit de arbeidsmarkt.
- **De provincie verbindt en geeft het goede voorbeeld**
Voor de provincie ligt er een verbindende rol en een taak om het goede voorbeeld te geven voor de realisatie van stageplekken. Hierbij valt te

denken aan meerjarige arbeidscontracten voor het onderhoud van provinciale gebouwen waar mbo-studenten ervaring kunnen opdoen.

- **Meer praktijkleren op alle niveaus**
De tijden dat studenten vijf dagen per week in de schoolbanken zaten is voorbij. Steeds meer opleidingen kiezen voor praktijkleren. Niet alleen mbo-studenten maar ook hbo- en wo-studenten hebben er baat bij om deels in de praktijk aan de slag te gaan tijdens hun opleiding. D66 wil zoeken naar mogelijkheden waarbij studenten meer in het bedrijfsleven meedraaien en minder op school komen.
- **Grotere betrokkenheid van mkb bij doorontwikkeling van eigen medewerkers**
Een leven lang leren is niet alleen de verantwoordelijkheid van de werknemer. Ook de werkgever moet hier oog voor hebben. Goed opgeleide medewerkers die zichzelf blijven ontwikkelen zijn van toegevoegde waarde voor elk bedrijf.
- **Meer leerkrachten die zelf ook deels werken in de beroepspraktijk**
De ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en in de technologie gaan razendsnel. Een leerkracht die tegelijkertijd werkzaam is in de praktijk kan deze nieuwe technologieën direct vertalen naar de lesstof.
- **Meer aandacht voor diversiteit op de werkvloer**
De provincie geeft zelf het goede voorbeeld door de eigen organisatie te laten bestaan uit een diverse, representatieve groep mensen die kwalitatief geschikt zijn voor hun functie.
- **Aandacht voor nieuwe banen in de energiesector**
De energietransitie zorgt voor veel nieuwe banen. Denk aan installateurs van warmtepompen, elektromonteurs die het netwerk aanleggen of specialisten op het gebied van wind- of zonne-energie. Op dit moment is er echter een tekort aan technici. D66 wil dat er bijzondere aandacht blijft voor de opleiding van technisch geschoold personeel.
- **Ondersteun experimenten**
Ondersteun experimenten om te leren op de werkplek. Denk daarbij aan digitaal leren of leraar in het bedrijf.

3.4 Bedrijfsterreinen

De opgave

Veel bedrijfsterreinen verpauperen doordat het onderhoud te wensen over laat. Het is voor gemeenten vaak interessanter om nieuwe bedrijfsterreinen te openen dan bestaande beter te gebruiken. D66 wil de huidige bedrijfsterreinen eerst op orde

hebben voordat toestemming komt voor uitbreiding.

Wat betekent dit?

Dat betekent dat we moeten nadenken over een langetermijnvisie op bedrijventerreinen. Clustering van bedrijven die in de grondstoffenketen met elkaar samenwerken, moet bevorderd worden. Bedrijven die elkaar versterken en aanvullen worden daarin bij elkaar gebracht. Dit stimuleert om rest- en afvalproducten slim en snel te (her)gebruiken.

D66 hanteert hierbij de volgende uitgangspunten:

- herontwikkeling van bestaande bedrijventerreinen (revitalisering) staat voorop.
Alleen als dit aantoonbaar geen oplossing biedt, is uitbreiding een optie;
- herontwikkeling betreft ook herverkaveling;
- de provincie kan dit ondersteunen door herontwikkeling te subsidiëren. Voor uitbreiding wil D66 de Ladder voor Duurzame Verstedelijking stevig handhaven;
- bij herontwikkeling wil D66 verduurzaming meenemen: terugdringen van energieverbruik, en het resterende verbruik zo veel mogelijk ter plaatse opwekken;
- naast energie wil D66 ook rekening houden met ruimtelijke kwaliteit en het klimaat: veel groen en voldoende ruimte om hemelwater op te slaan (zowel met het oog op heftige buien als droge perioden).

D66 wil

- **Complementaire bedrijven aan elkaar koppelen**

We stimuleren dat bij herontwikkeling en herverkaveling direct nagedacht wordt over de overgang naar een circulaire economie. Dit willen we realiseren door bedrijven aan elkaar te koppelen die elkaar grondstoffenstromen kunnen benutten. D66 streeft bovendien naar energieneutrale bedrijventerreinen.

- **Ruimte voor circulaire bedrijventerreinen**

D66 wil ondernemers en gemeenten stimuleren bij en belonen voor het realiseren van bedrijfsterreinen die volgens de basisprincipes van circulaire economie werken.

3.5 Op weg naar kringlooplandbouw

De opgave

Er is terecht veel aandacht voor de toekomst van de landbouw. De huidige voedselproductie is vaak te eenzijdig en heeft negatieve gevolgen voor biodiversiteit, waterkwaliteit, klimaat en gezondheid van mens en dier. Incidenten volgen elkaar op, het beleid verandert snel en is soms tegenstrijdig. Het imago van

de sector staat onder druk, en het toekomstperspectief voor de agrarisch ondernemers is onzeker. Anders gezegd: ons oude landbouwsysteem voldoet niet meer.

Wat betekent dit?

D66 pleit daarom voor kringlooplandbouw. Een landbouwsector die goed voedsel produceert en zorg draagt voor het landschap en een zelfherstellende en vruchtbare bodem. Landbouw die bijdraagt aan klimaatadaptatie en een veerkrachtig natuur- en watersysteem. Veel agrarisch ondernemers willen ook dat er een duurzame ommezwaai komt. Dit toekomstperspectief vraagt om constructieve samenwerking en stimulerende regels.

D66 wil

- **Een integrale aanpak gericht op kringlooplandbouw**

De provincie speelt wat D66 betreft een centrale rol om met partners te werken aan natuur- en klimaatinclusieve kringlooplandbouw. Dit betekent veehouderij met voer van lokale akkers of afkomstig uit reststromen. Ook mest wordt lokaal afgezet. De landbouw past zich aan bodem, natuur en landschap aan en niet andersom. Dit lukt alleen als er ook oog is voor het toekomstperspectief van het agrarisch bedrijf.

- **Kringlopen die zo lokaal en gesloten als mogelijk zijn**

De transitie naar een kringlooplandbouw geldt ook voor de akkerbouw en tuinbouwbedrijven. D66 pleit ervoor om meer gebruik te maken van reststromen en de kringloop zo klein, lokaal en gesloten mogelijk te maken. Ook kan gedacht worden aan experimenterruimte voor kringlooplandbouw door het toestaan van ‘living labs’. D66 wil dat de provincie onderzoekt welke belemmeringen er zijn voor het sluiten van kringlopen. In een volgende stap kan dan ook de regelgeving aangepast worden.

- **Ruimte voor natuur- en diervriendelijke veehouderij**

D66 geeft ruimte aan veehouderij die milieu-, natuur- en diervriendelijk is en beter is voor de volksgezondheid. We willen dat de provincie nieuwe stallen alleen toestaat als deze een bestaande stal vervangen. De volksgezondheid, het dierenwelzijn, het milieu en de natuur moeten erop vooruitgaan. Dat kan alleen met een goede inpassing in de omgeving.

- **Concentratie van glastuinbouw**

Concentratie en herstructurering van de glastuinbouw is belangrijk voor deze competitieve sector. De verplaatsingsregeling glastuinbouw jaagt innovatie in de sector aan en verbetert de ruimtelijke kwaliteit. We willen die daarom voortzetten. Voorwaarde is dat de sector verder investeert in verduurzaming van de voedselproductie. Het doel is een klimaatneutrale glastuinbouw waarbij de kas als energiebron fungert.

- **Korte ketens tussen producent en consument**

Korte ketens tussen producent en consument maken de verbinding tussen inwoners en agrarische ondernemers directer en hechter. Ze leiden tot minder transport (dus minder CO₂-uitstoot) en minder voedselverspilling. In kortere, regionale voedselsystemen hebben agrarisch ondernemers en inwoners de prijs en kwaliteit van hun voedsel meer in eigen hand.

- **Ruimte voor verbreding van activiteiten op een landbouwbedrijf**
Steeds meer agrarisch ondernemers en tuinders verbreden hun activiteiten. Naast hun agrarisch bedrijf bieden ze educatie, zorg, kinderopvang of recreatie op hun erf aan. D66 geeft ruimte aan deze verbreding omdat die bijdraagt aan het toekomstperspectief van agrarische ondernemers.
- **D66 wil meer klimaatvriendelijke en gezonde consumptie**
Dit willen we realiseren door maatregelen die indirect doortellen, zoals minder voedselverspilling, meer consumptie van groenten en fruit en een groter aandeel eiwitten op plantaardige basis. Insecten beschouwen wij als een klimaatvriendelijk en voedzaam alternatief voor vlees en andere dierlijke eiwitbronnen.
- **Kansen voor het opwekken van hernieuwbare energie**
D66 wil dat agrariërs ook energie kunnen oogsten. Op agrarische bedrijven zijn er volop kansen voor de opwekking van hernieuwbare energie met zon op de gebouwen en (kleine) windturbines. We bieden ruimte aan zonne-akkers, mits deze landschappelijk ingepast zijn. D66 staat ook open voor kleinschalige mestvergistingssinstallaties die de uitstoot van methaan terugdringen en duurzame energie opleveren.
- **Geitenhouderij blijft voorlopig op slot**
D66 wil eerst de risico's voor de volksgezondheid onder controle hebben voordat de geitenhouderij weer van het slot kan.

Goed voorbeeld

D66 is van harte voorstander van een overgang naar kringlooplandbouw en ondersteunt projecten die specifiek ingaan op (het verbeteren van) de bodemkwaliteit. Een goed voorbeeld hiervan is de *Vruchtbare Kringloop Achterhoek*. Op de Veluwe werken meer dan 40 partijen, van gemeenten tot grondeigenaren en van ondernemers tot belangenorganisaties, samen in de VeluweAlliantie om de natuur te versterken, het erfgoed beleefbaarder te maken en het toerisme kwalitatief te laten groeien. D66 is er van overtuigd dat door samenwerking zowel economie als ecologie er op vooruit kunnen gaan. Wij pleiten voor meer onderzoek en innovatie om de relatie tussen bodemleven, bodemkwaliteit en voedselkwaliteit goed in beeld te brengen en te verbeteren.

3.6 Vrijetijdseconomie

De opgave

Gelderland is niet te versmaden, met het prachtige rivierenland, het coulissenlandschap van de Achterhoek en de Veluwe met prachtige wandel- en fietsroutes. De Veluwe is de populairste binnenlandse bestemming voor korte vakanties. Daarnaast is onze provincie vermaard om evenementen zoals de Zwarte Cross, de Nijmeegse Vierdaagse en het Fruitcorso in Tiel. De vrijetijdseconomie is daarmee een belangrijke sector in onze provincie. De opgave voor deze sector is een afgeleide van de algemene opgave: toekomstbestendig worden.

Wat betekent dit?

D66 ziet toerisme niet los van economie, natuur, mobiliteit, cultuur en sport. Het is bij uitstek een onderwerp dat een relatie heeft met al deze terreinen. De vrijetijdseconomie is een belangrijke bron van inkomsten. Toerisme kan in krimpgebieden bovendien een belangrijke bijdrage leveren aan de leefbaarheid. Met name in kleine kernen zorgen toeristen er mede voor dat het voorzieningenniveau op peil blijft. Tegelijkertijd zorgt de toeristische sector ook voor druk op ons mooie landschap. Bij nieuwe toeristische ontwikkelingen dient de balans tussen *profit* en *planet* dus goed bewaakt te worden.

D66 wil

- **Passend toerisme**

D66 wil niet zuiver streven naar meer toeristen. Wel willen we streven naar het aantrekken van toeristen die passen bij onze provincie en die net als wij onze mooie natuur en cultuur koesteren.

- **Voortzetting van de bestaande regionale profiling**

D66 ziet een passend aanbod per regio. Een aanbod dat we koppelen aan aantrekkelijke verhaallijnen zoals bij de Liberation Route gebeurt. Gemeenten moeten bovendien niet met elkaar concurreren maar de samenwerking blijven zoeken en elkaar versterken. D66 wil dat de provincie regionale campagnes als 'Gelderland levert je mooie streken' blijft ondersteunen.

- **Actieve ondersteuning van de sector**

Als er onderzoek nodig is, bijvoorbeeld naar de wensen van specifieke doelgroepen zoals de 'oudere' recreant, kan de provincie een ondersteunende rol op zich nemen door het uitzetten en financieren van dit onderzoek.

4. Cultuur, Onderwijs & Sport

4.1 Cultuur

De opgave

De afgelopen jaren is er, mede door de crisis, vanuit verschillende kanten bezuinigd op cultuur. D66 ziet nu financiële ruimte om de culturele sector weer meer ademruimte te geven. Dit willen we doen door structureel meer geld vrij te maken voor de beoefenaars van kunst.

Wat betekent dit?

Cultuur draagt bij aan de regionale identiteit. Naast andere verbindende factoren als historie, natuur en *naoberschap*, draagt cultuur bij aan de gezamenlijke identiteit van Gelderlanders. Een identiteit die versterkt wordt door de Gelderse streken. De provincie speelt een informele rol in de culturele verbinding van Gelderlanders. De provincie heeft daarnaast ook een wettelijke taak om de grote, overkoepelende culturele instellingen te ondersteunen. De mate van ondersteuning laat echter ruimte voor eigen invulling.

D66 wil

- **Meer provinciale aandacht voor cultuur**
D66 ziet graag dat de provincie verder kijkt dan de verplichte taken. Juist de laagdrempelige, kleinere culturele instellingen zijn een belangrijke kweekvijver voor talent. De samenhang tussen topinstellingen en hobbyisten verdient meer aandacht vanuit de provincie, de één kan niet zonder de ander.
- **De basisinfrastructuur op orde**
De instellingen met een grote provinciale betekenis – de basisinfrastructuur voor cultuur – zouden zich bezig moeten houden met het creëren en in stand houden van cultuur. Het lobbyen voor meer budget, het aanvragen van subsidies en het doorvoeren van bezuinigingen kosten veel tijd en energie. Die kan beter besteed worden aan het ervaren van cultuur.
- **Cultuur dichter bij scholen**
Cultuureducatie is nu een taak van de gemeente. Elke gemeente heeft de verplichting om cultuureducatie (binnen scholen) mogelijk te maken. D66 ziet ruimte voor de provincie om in overleg te gaan met de gemeenten en deze cultuureducatie op elkaar af te stemmen. De vormen van cultuureducatie waar minder vraag naar is, zou door de provincie centraal georganiseerd kunnen worden.
- **Eenvoudige en transparante regels voor subsidieaanvragen**
De procedures om subsidies aan te vragen moeten op de schop. Ze zijn vaak te laat bekend. Soms zelfs pas na de openstelling voor aanvragen. D66 wil eenvoudige en transparante regels voor de aanvraag van subsidies, waarbij

de focus ligt op creativiteit en niet op controle. Juist de verantwoording van subsidies is in veel gevallen te ingewikkeld gemaakt.

- **Meer aandacht voor bibliotheken**

Bibliotheken hebben een belangrijke rol in het terugdringen en voorkomen van laaggeletterdheid en in het aanleren van internetwijsheid. Door lezen laagdrempelig te maken, vervullen bibliotheken een rol van onschatbare waarde voor de provincie. Volgens D66 moet de provincie erop toezien dat er geen bibliotheken meer sluiten, zeker niet in de kleine kernen.

- **Nedersaksisch levend houden**

D66 vindt het belangrijk dat het Nedersaksisch onlangs als streektaal is erkend. D66 steunt praktische initiatieven, zoals onze taalcentra, om het Nedersaksisch levend te houden.

4.2 Cultureel erfgoed

De opgave

Gelderland heeft een schat aan cultuurhistorie, in gewoonten en gebruiken, intellectueel erfgoed, roerend en onroerend goed. D66 vindt het belangrijk om dit te bewaren.

Wat betekent dit?

Cultureel erfgoed hoort bij de Gelderse identiteit. D66 wil dit cultureel erfgoed behouden voor nu en de toekomst. Door bescherming, en waar nodig herbestemming, van (immaterieel) erfgoed kan het belangrijke Gelderse culturele erfgoed ook voor volgende generaties behouden blijven.

D66 wil

- **Gemeentelijke monumentenlijsten naast elkaar leggen**

Binnen Gelderland zit er groot verschil tussen gemeenten in de aanwijzing van gemeentelijke monumenten. D66 wil de lijsten van gemeentelijke monumenten naast elkaar te leggen om te kijken of er gebouwen ontbreken die deel uitmaken van het Gelders cultureel erfgoed. Hierna zouden we de volgende twee acties willen voorstellen:

- gemeenten die minder actief zijn in het onderhouden en benoemen van gemeentelijke monumenten aanspreken op hun verantwoordelijkheid om de structuren te beschermen voor de toekomst;
- naast beleidsmatige en financiële ondersteuning meer aandacht besteden aan kennis. Eigenaren van monumentale panden hebben vaak behoefte aan kennis over restauratie en onderhoud. De provincie zou deze kennis niet alleen in huis moeten hebben maar ook actiever moeten delen.

4.3 Onderwijs

Opgave

Onderwijs is investeren in de toekomst. Het is cruciaal voor de ontwikkeling van kinderen, de maatschappij en onze economie. Onderwijs biedt ook uitdaging en perspectief. Omdat iedereen gelijke kansen moet hebben om zich te ontwikkelen, is het van belang dat iedereen passend onderwijs krijgt. Dit passend onderwijs kan niet altijd in elke gemeente worden aangeboden.

Wat betekent dit?

Mensen ontwikkelen zich hun hele leven lang; het is gebruikelijk dat werknemers bijgeschoold worden of cursussen volgen om zich te blijven ontwikkelen. Hier kunnen vakopleidingen een nieuwe rol spelen. Maar ook binnen bedrijven zou er meer aandacht en ruimte moeten zijn voor om- en bijscholing.

D66 wil

- **Studenten behouden voor Gelderland**
Door arbeidsplaatsen, huisvesting en vervolgopleidingen aan te bieden, kunnen we mensen aan de regio binden. Nu lekt kennis weg doordat starters geen werk of geen woning in de provincie vinden na hun studie. Dat is zonde. Dit werk, deze inwoners en deze woningen houden Gelderse dorpen en steden leefbaar.
- **Doorgaande leerlijnen op alle niveaus**
D66 wil dat opleidingen beter op elkaar aansluiten, zodat iemand makkelijk na een mbo-opleiding een hbo-opleiding kan volgen. Maar waarom ook niet andersom? Het moet ook makkelijk zijn voor iemand met een universitaire opleiding om door te stromen naar het mbo om daar praktische ervaring op te doen.
- **Duurzame en gezonde schoolgebouwen**
Een goed klimaat geldt zeker voor scholen. Daarom wil D66 de verduurzaming van schoolgebouwen versneld realiseren.
- **Klimaatneutrale scholen**
D66 wil graag extra prioriteit geven aan het klimaatneutraal maken van scholen. De generatie die nu op school zit is immers de generatie die de gevolgen van klimaatverandering écht mee gaat maken.
- **Deeltijd mbo en hbo voor vluchtelingen**
We willen het experiment om vluchtelingen al in deeltijd een mbo-opleiding te laten volgen tijdens de inburgeringscursus, uitbreiden naar hbo-opleidingen.

- **Doorontwikkeling van technasia**
Technasia kunnen naast gymnasia bestaan voor leerlingen die meer interesse hebben in de exacte vakken. D66 vindt dit een goede zaak en wil kijken of meer steun voor dit type scholen mogelijk en nodig is.
- **Tweetalig onderwijs (ook Duits)**
In de grensregio's is het beheersen van de Duitse taal minstens zo belangrijk als het Engels. D66 steunt daarom tweetaalig onderwijs in Nederlands en Duits, naast Nederlands en Engels dat vaak gebruikelijker is.
- **Onderwijs gericht op ondernemerschap in het voortgezet onderwijs**
Goed ondernemerschap vraagt om een bepaalde manier van denken en een handelsmentaliteit. D66 ziet graag dat deze manier van denken in het voortgezet onderwijs wordt aangeleerd.

Goed voorbeeld

De afgelopen periode (2015-2019) is een experiment gestart waarin vluchtelingen, naast hun inburgeringscursus, twaalf uur per week een mbo-opleiding mochten volgen. Het resultaat is dat deze vluchtelingen veel beter Nederlands leren, en dat ze bijna direct na het slagen van de inburgeringscursus, voor hun mbo-opleiding slagen. Hierdoor kunnen ze direct aan het werk.

4.4 Sport

De opgave

D66 hecht grote waarde aan sport. Het is niet alleen belangrijk voor de gezondheid van mensen, maar het is ook van grote sociale betekenis. Sport vergroot de samenhang tussen alle Gelderlanders. Wat de verschillen tussen mensen ook mogen zijn, sport verbindt. Hierbij kijken we verder dan alleen naar de georganiseerde sporten in verenigingsverband. De niet-georganiseerde sporten, actieve vormen van woon-werk verkeer en recreatie verdienen ook aandacht.

Wat betekent dit?

D66 Gelderland zet zich in om de drempel voor deelname aan sport te verkleinen. Dit kunnen zowel fysieke drempels zijn voor mensen met een beperking, als financiële en emotionele drempels. Iedereen die in Gelderland wil sporten, moet dat kunnen, op zijn of haar eigen manier en eigen niveau.

D66 wil

- **Het aantal grootschalige sportevenementen efficiënt inzetten**
D66 erkent de kracht van grote sportevenementen, maar ziet hier ook de

kosten van. Door in te zetten op maximaal twee grote topsportevenementen per jaar wil D66 de focus verschuiven van topsport naar breedtesport. Zo kan de provincie voldoende aandacht blijven besteden aan de economische, maatschappelijke en sportieve kracht van een breed sportaanbod.

- **Langetermijneffecten van sportevenementen in kaart brengen**

Er is weinig bekend over de langetermijneffecten van topsportevenementen op de sport, het toerisme en de economie. Deze effecten willen we in kaart brengen.

- **Realistische ambities van gemeenten ondersteunen**

Waar gemeenten realistische ambities hebben met betrekking tot topsport kan de provincie een rol spelen. Als er een topsportlocatie wordt gebouwd die gebruikt kan worden voor trainingsdoeleinden, dan zou de provincie bij kunnen dragen in de basisvoorzieningen voor deze sportlocatie.

- **Voorwaarden verbinden aan subsidies voor sportevenementen**

Aan subsidies voor sportevenementen willen we voorwaarden verbinden. Lokale ondernemers moeten kansen krijgen om te profiteren en er zal aandacht gevraagd worden voor jeugdsporters en sporters met een lichamelijke of verstandelijke beperking. Dit kan bijvoorbeeld door tijdens een volleybaltoernooi aandacht te vragen voor zitvolleybal. De voor subsidie in aanmerking komende sportevenementen dienen bovendien rookvrij te zijn.

5. Mobiliteit

5.1 Algemeen

Opgave

Mensen moeten prettig en snel kunnen reizen in, van en naar Gelderland. Dit vraagt van ons een andere kijk op mobiliteit: minder denken in vervoersmiddelen en meer vanuit de reis. Gemakkelijk overstappen moet de norm worden. Reizigers moeten comfortabel en zonder vertraging hun eindbestemming bereiken. Ook het idee dat nieuwe infrastructuur altijd de oplossing is voor knelpunten, is voor ons niet langer vanzelfsprekend. D66 maakt bij voorstellen voor nieuwe infrastructuur altijd de afweging of het verwachte positieve effect opweegt tegen de verwachte negatieve gevolgen.

Wat betekent dit?

- We zorgen voor een uitgekiende mix van wegen, water, spoor, lightrail, fiets en andere vervoersvormen. We zoeken eerst naar slimme oplossingen die geen impact op landschap, milieu en gezondheid hebben. Alleen in laatste instantie kijken we naar (ingrijpende) infrastructurele oplossingen zoals nieuwe wegen;
- we kijken of bedrijven kunnen verhuizen naar bedrijventerreinen op OV-, water- en wegenknooppunten;
- we stimuleren afspraken tussen werknelmers en werkgevers over spitsmijden en thuiswerken.

D66 wil

- **Samenwerken over de grens**

Voor D66 staat uitbreiden van internationale samenwerking hoog op de agenda. Op het gebied van de verschillende vervoersmiddelen en waterveiligheid zetten we volop in op goede samenwerking met de Duitse autoriteiten.

- **Lelystad Airport pas openen na herindeling luchtruim**

D66 bepleit nadrukkelijk: eerst vaststelling van de Luchtvaartnota 2020-2050, dan herindeling van het luchtruim en pas dan opening Lelystad Airport. De (tijdelijke) lage routes boven Gelderland zijn voor D66 onacceptabel vanwege overlast voor onze inwoners, natuur, gezondheid en veiligheid. Bovendien is onduidelijk hoe lang die tijdelijkheid duurt. Weliswaar zegt de minister tot 2023, maar dat is niet afdwingbaar.

- **Passend doelgroepenvervoer**

D66 wil dat het ‘Verdrag toegankelijkheid voor mensen met een beperking’ een vast onderdeel is van het beleid. Het is niet alleen belangrijk dat er voorzieningen zijn, maar ook dat deze makkelijk vindbaar en bereikbaar zijn. Samen met de gemeenten zorgen we voor passend vervoer om een zorgenvrije reis van A naar B te realiseren.

5.2 Openbaar vervoer, transport en spoorcorridor

De opgave

D66 wil dat Gelderlanders zich makkelijk kunnen verplaatsen door Gelderland om naar school of werk te gaan. Daarnaast willen we dat openbaar vervoer ondersteunend is voor toerisme en recreatie.

Wat betekent dit?

Dit vraagt om een nieuwe blik op keuzevrijheid voor reizigers om hun reis optimaal in te richten. We willen reizigers een prettige en snelle reiservaring bieden. Ook willen we duurzaam goederenvervoer. Wat ons betreft heeft de provincie op al deze punten een rol.

D66 wil

- **Vanaf 2025 alleen nog emissievrij openbaar vervoer**

D66 wil vanaf 2025 emissievrij openbaar vervoer in en door de provincie. We spannen ons maximaal in om dit te realiseren.

- **Onderzoek naar openbaar vervoer over water**

D66 wil voorafgaand aan de nieuwe OV-concessies in de Achterhoek en het Rivierengebied onderzoek naar de haalbaarheid van OV over de Gelderse rivieren. De kosten per reiziger voor vervoer over de weg, spoor of water zijn een belangrijk punt van onderzoek.

- **Slim openbaar vervoer en slim reizen**

We willen de inwoners van Gelderland vragen om actief mee te denken bij het ontwikkelen van openbaar vervoer in de verschillende regio's. De provincie Gelderland is bereid te experimenteren met pilots. Zeker als deze de bereikbaarheid van kleine kernen verhogen. Daarbij zien we een rol weggelegd voor *Mobility as a Service (MaaS)* en slimme apps.

- **Regionaal vervoer voor wie hulp nodig heeft**

De provincie moet regionale vervoerders en gemeenten uitdagen om inwoners beter te betrekken bij vrijwilligersinitiatieven voor lokale taxritten. Denk hierbij zeker ook aan goed interlokaal vervoer. Een goed voorbeeld is 'AutoMobiel' in Tiel en omliggende dorpen.

- **Aantrekkelijk grensoverschrijdend treinverkeer**

Door grensoverschrijdend treinverkeer aantrekkelijker te maken wordt de trein een volwaardige concurrent voor het vliegtuig. We willen internationale verbindingen verbeteren, bijvoorbeeld met luchthaven Weeze en steden in Noord-Rijn Westfalen. D66 wil ook onderzoek naar de uitbreiding van Eurostar en ICE en de Betuwelijn als snelle verbinding voor personenvervoer tussen Rotterdam-Gelderland-Duitsland. Daarnaast willen we de regionale

trein- en busverbindingen verbeteren tussen de Achterhoek en Duitsland en van Nijmegen naar Duitsland.

- **Laadinfrastructuur**
D66 wil een goede laadinfrastructuur en schone energie voor deze laadinfrastructuur. Die infrastructuur moet er zijn voor het OV, maar bijvoorbeeld ook voor de elektrische en LNG-binnenvaart.
- **Duurzame en groene corridors voor goederentransport**
D66 wil in blijven zetten op duurzame corridors voor goederentransport. Deze corridors maken we klaar voor de toekomst, met bijvoorbeeld zonnepanelen, windenergie en zonnewarmte uit asfalt. We willen zo min mogelijk goederenvervoer over regulier spoor. De Betuwelijn transformeren we bovendien tot een meer duurzame ‘groene’ corridor. D66 wil het transport over water blijvend stimuleren en ondersteunen, aangezien dit een duurzaam alternatief vormt voor milieubelastend vrachtvervoer over de weg.

5.3 Fietsen

Opgave

Fietsen is duurzamer dan auto of openbaar vervoer en ook nog eens gezond. Daarom hoort het een prominente plek binnen het provinciale mobiliteitsbeleid te hebben. Daarbij valt te denken aan de fiets als toevoeging aan OV en de fiets als plaatsvervanger van de auto.

[Wat betekent dit?](#)

D66 wil goede fietsinfrastructuur. Door als provincie fietsen maximaal te ondersteunen kunnen we het aantal fietsers laten toenemen. Ons doel is om 20% extra gefietste kilometers te realiseren in de provincie, zoals afgesproken in de Tour de Force.

D66 wil

- **Meer snelfietspaden**
D66 wil meer en vooral ook meer doorlopende snelfietspaden in Gelderland. Langs deze paden moeten bovendien voldoende laad- en stallingsplekken voor de elektrische fiets komen.
- **Goede fietsinfrastructuur**
Daarnaast willen we ook op andere manieren ruim baan voor de fiets(er). Dat betekent onder meer fietsbruggen over de Gelderse rivieren, meer en zoveel mogelijk gratis fietsenstallingen, huur- en leenfietsen bij bus- en treinstations en OV-overstappunten.

5.4 Wandelen

Opgave

Wat geldt voor fietsen geldt ook voor wandelen: het is duurzaam en gezond.

Wandelen willen we daarnaast stimuleren om te zorgen voor een gezond Gelderland.

Ook op dit gebied valt er nog veel te winnen.

Wat betekent dit?

Wandelen is een uitstekende manier van vervoer en het is gezond. Het is een vorm van bewegen die voor grote groepen in onze maatschappij – al dan niet met hulpmiddelen – haalbaar is. D66 wil dat Gelderland wandelprovincie nummer 1 wordt. Juist te voet valt er veel te ontdekken.

D66 wil

- **Visie op wandelen in Gelderland ontwikkelen**

Om te zorgen voor een gezond Gelderland is het belangrijk om onze wandelgebieden voor iedereen toegankelijk te maken. Gelderland heeft nu nog gebieden zonder wandelnetwerk. Om wandelen verder te stimuleren is een provinciaal dekkend knooppuntennetwerk noodzakelijk.

- **Wandelen aantrekkelijk maken voor iedereen**

D66 wil dat wandelen voor zoveel mogelijk mensen haalbaar is.

Wandelgebieden zijn niet altijd toegankelijk voor rolstoelen, rollators en kinderwagens. Speciale routes kunnen de toegankelijkheid vergroten.

Daarom wil D66 dat er meer gebieden komen die ook toegankelijk zijn voor deze groepen.

Goed voorbeeld

D66 ziet graag dat meer steden bereikbaar zijn via zogeheten ‘stad-te-voet’-routes.

Dit zijn verbindingen tussen het buitengebied en de stad en omgekeerd. Gelderland heeft nu alleen in Apeldoorn een ‘stad-te-voet’-wandellijn.

5.5 Wegen en fietspaden

De opgave

Een nieuwe blik op beheer en onderhoud van wegen is nodig. In plaats van te investeren in nieuwe wegen en onderhoud, is volgens D66 een slimmer en duurzamer gebruik van de weg mogelijk.

Wat betekent dit?

Voor D66 staat niet de weg voorop, maar de mogelijkheden die deze weg biedt om te reizen. Het is een middel en geen doel op zich. Dit betekent een andere manier van denken over wegen. Het is verleidelijk om nieuwe technologie af te wachten, maar afwachten leidt tot ongewenste stilstand. D66 wil nu al anticiperen op toekomstige ontwikkelingen. Zo willen we experimenteren met nieuwe technologieën als drones of publieksapps in wegbeheer.

D66 wil

- **Participatie inwoners centraal bij aanleg en herstructurering wegen**
D66 streeft ernaar dat mensen actief worden uitgenodigd om mee te praten en mee te denken bij de aanleg van wegen.
- **Veilige provinciale wegen en fietspaden**
D66 wil dat de provincie alles op alles zet om de veiligheid op provinciale wegen te waarborgen. Dit kan bijvoorbeeld door het aanbrengen van verlichting, de aanleg van aparte fiets- en wandelpaden en de aanleg van voldoende veilige oversteekplaatsen. Bij de herinrichting van provinciale wegen moet ook rekening worden gehouden met veranderende vervoermiddelen, zoals e-bikes.
- **Knelpunten in kaart brengen**
We gebruiken landelijk onderzoek en de kennis van onze inwoners om knelpunten in de verkeersveiligheid op onze provinciale wegen te verhelpen. Ook voor ouderen en minder ervaren automobilisten moet de provinciale weg veilig toegankelijk zijn.

5.6 Omarmen en stimuleren van nieuwe technologieën

Opgave

Verkeer en vervoer zijn voor 25 procent verantwoordelijk voor de uitstoot van schadelijke stoffen. D66 wil die uitstoot de komende jaren daarom sterk terugbrengen.

Wat betekent dit

Het gebruik van andere technologieën draagt bij aan ons doel om volop in te zetten op een gezond Gelderland. Dit betekent dat wij ruimte en budget reserveren om deze technologieën daadwerkelijk toe te passen.

D66 wil

- **Autonomo vervoer**
D66 wil onderzoek naar de vraag wat nodig is om autonomo vervoer in Gelderland zowel ruimtelijk als financieel mogelijk te maken. Ook steunen we pilots op dit gebied.
- **Waterstofstations**
Ook ten aanzien van waterstofstations wil D66 nu al fysieke en financiële

ruimte reserveren om elke regio te kunnen voorzien van waterstofstations.

- **Elektrisch vervoer**

D66 wil onderzoek doen naar de inzet van publieke laadpalen. D66 wil daarnaast dat de provincie een ondersteunende rol vervult om tot een gezamenlijke aanbestedingsmethode te komen, bijvoorbeeld via regionale samenwerkingen. Het doel is daarbij om elektrisch vervoer zoveel mogelijk te stimuleren.

- **De provincie geeft het goede voorbeeld**

Ook hier geeft de provincie het goede voorbeeld: Gedeputeerde Staten gaan emissievrij rijden. Daarnaast wil D66 dat alle overige provinciale voertuigen zo snel mogelijk emissievrij gaan rijden.

6. Bestuur

6.1 Algemeen bestuur

De opgave

De versplintering in de samenleving neemt toe. Mensen zien een kloof tussen arm en rijk, lager en hoger opgeleid, allochtoon en autochtoon. Acht op de tien mensen ervaart spanningen tussen groepen. Opattingen over bijvoorbeeld integratie, Europa en vertrouwen in de politiek en de toekomst, zijn scherp verdeeld. Opleidingsniveau lijkt in verregaande mate het wereldbeeld van mensen te bepalen. Er is sprake van twee gescheiden werelden binnen Nederland. Ook politieke betrokkenheid verschilt tussen deze twee groepen. Niet iedereen krijgt dezelfde kansen. Daar wil D66 iets aan doen.

Wat betekent dit?

Als de samenleving verandert, kan onze democratie niet achterblijven. Mensen hebben behoeften waarin het huidige democratische bestel maar beperkt in voorziet. De overheid is te ingewikkeld geworden; dat geldt ook voor de provincie. Wij willen dat de provincie simpel, slagvaardig en toegankelijk is. Dat vraagt volgens D66 om een daadkrachtige (provinciale) overheid die vrijheid, kansengelijkheid en sociale rechtvaardigheid toekomstbestendig maakt.

D66 wil

- **Heldere en toegankelijke besluitvorming voor iedereen**
Iedereen moet de mogelijkheid hebben om gehoord te worden. Daarom moeten we gebruik maken van nieuwe digitale middelen en meer inzetten op raadplegingen via internet. Een voorbeeld hiervan is het succesvolle burgerforum in Ierland. Deze nieuwe instrumenten koppelen we aan duidelijke regels. Mensen moeten weten wat er met hun inbreng gebeurt om te voorkomen dat ontevredenheid over het traject een politiek geschil op zichzelf wordt.
- **Participatie via gelote burgerraden**
Een democratie staat of valt bij betrokkenheid van haar burgers. Vaak zijn het echter dezelfde mensen die actief betrokken zijn bij participatieprocessen. Gelote burgerraden duiken daarom steeds vaker op. Ze zijn een succesvol instrument om te komen tot representatieve adviezen in gevoelige politieke kwesties en als stimulans voor democratische betrokkenheid. D66 pleit daarom voor het experimenteren met gelote burgerraden in de provincie Gelderland.
- **Participatie stimuleren**
Vanuit het initiatief van inwoners zelf zijn er verschillende mogelijkheden, zoals het *right to bid* en het *right to challenge*. Het *right to bid* maakt het

mogelijk een bod te doen op vastgoed in eigendom van de provincie (of een gemeente). Zo kan tegen gereduceerd tarief een gebouw of stuk land met een bepaalde waarde voor de gemeenschap, zoals een buurthuis of een sportvoorziening, gekocht of gehuurd worden. Het *right to challenge* geeft een gemeenschap de mogelijkheid om bepaalde publieke taken over te nemen van de overheid.

- **Doorgaan met de regionale aanpak**

D66 wil de huidige werkwijze van regionale opgaven voortzetten. De provincie blijft zich wat D66 betreft inzetten voor (de uitvoering van) breed gedragen regionale opgaven. Integraliteit en acceptatie zijn hierin essentieel. Mocht blijken dat gaandeweg de energie in het gebied wegebt, dan wordt de financiële inzet vanuit de provincie heroverwogen.

- **Regionale samenwerking stimuleren met democratische controle**

Binnen regio's werken gemeenten meer en meer samen. Wij vinden dit een goede zaak. De onderlinge regie, afstemming en democratische controle is echter niet altijd zo transparant als zou moeten. D66 wil dat er voldoende aandacht is voor de democratische legitimiteit van samenwerkingsverbanden: als er overheids geld verdeeld wordt, wil D66 dat gekozen volksvertegenwoordigers daar zeggenschap en controle over hebben.

6.2 Omgevingswet

De opgave

De provincie heeft een belangrijke rol op het gebied van ruimtelijke ordening, natuur & landschap en verkeer & vervoer. Hiermee beïnvloedt de provincie in grote mate de leefomgeving van de inwoners. Dit is een onderwerp dat per definitie in samenhang moet worden benaderd. Met de invoering van de Omgevingswet gaat dat gebeuren.

Wat betekent dit?

Bij het inrichten van de ruimte maken we een afweging tussen behoud van de natuur, woongenot en de zorg voor goede infrastructuur. Door innovatie en slimme technologie te stimuleren, maar ook door aandacht te besteden aan de juiste verdeling tussen bouw en natuur, streven we naar een hoogwaardig leefklimaat. De Omgevingswet biedt een nieuw kader om die afweging te maken. Wij vinden het belangrijk dat inwoners een stem hebben in de invulling van dit kader.

D66 wil

- **Afspraken met de gemeenten over de inrichting van de Omgevingswet**

D66 omarmt het uitgangspunt van de Omgevingswet: de participatie van de samenleving bij beleidsvorming en bij de uitvoering daarvan. De provincie maakt met de Gelderse gemeenten afspraken over hoe inwoners worden betrokken en welke overheid de 'lead' heeft.

7. Financiën

De opgave

D66 wil dat Gelderland haar kapitaal actief en gericht inzet. Een groot deel van het vermogen van Gelderland is ontstaan door de verkoop van NUON. Dat is dus ‘fossiel’ geld. We worden nu geconfronteerd met de maatschappelijke keerzijde van die ‘winsten’. De energietransitie, klimaatadaptatie en klimaatmitigatie brengen aanzienlijke kosten met zich mee.

Wat betekent dit?

De verschillende regio’s in onze provincie kennen verschillende uitdagingen en opgaven. De tijd dat alles pondspondsgewijs werd verdeeld, moeten we achter ons laten. D66 wil dat middelen verdeeld worden op basis van concrete plannen (energie in en ambitie van de regio’s) en op basis van de regionale opgave (urgentie). Het ‘fossiele’ geld wordt wat D66 betreft voor een groot deel ingezet om de energie- en de klimaattransitie versneld vorm te geven in Gelderland.

D66 wil

- **Duidelijke programma’s met duidelijke regels voor cofinanciering**
D66 gelooft niet in ‘wie het eerst komt, die het eerst maalt’. Wij willen duidelijke programma’s, met duidelijke, eenvoudige en transparante regels voor cofinanciering. We vinden dat de provincie veel en omslachtige voorwaarden stelt bij subsidieprogramma’s. Dit speelt zowel bij het indienen van plannen, als bij de verantwoording van ontvangen middelen. Daardoor blijft te veel geld onbenut.
- **Subsidies toegankelijk houden voor professionele en niet professionele organisaties**
D66 wil subsidieaanvragen toegankelijk houden, door realistisch te zijn in wat er gevraagd wordt en wat teruggekoppeld moet worden. Controle is logisch, maar controle mag geen onnodige drempel vormen.